

Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanida ayollar obrazini yaratish mahorati

**Nurulloeva Munisabonu
Nuriddin qizi**

*Nizomiy nomidagi O'zMPU Filologiya fakulteti
3-kurs talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqola Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanida ayollar obrazini yaratish mahoratini chuqur tahlil qiladi. Romandagi Kumushbibi va Zaynab kabi qahramonlar misolida muallifning ayollarning ijtimoiy mavqei, ichki dunyosi va kechinmalarini qanchalik mahorat bilan tasvirlaganligi ko'rsatiladi. Qodiriy o'z davrining ayollariga xos bo'lgan orzu-umidlar, kurashlar va fojialarni psixologik teranlik va realistik uslubda aks ettirgan. Tadqiqot romanning o'zbek adabiyotida ayollar obrazini yaratishdagi o'rnini va uning bugungi kundagi ahamiyatini yoritadi. Muallifning bu boradagi yondashuvi o'zbek romanchiligida yangi sahifa ochganligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: Abdulla Qodiriy, O'tkan Kunlar, Ayollar Obrazi, Kumushbibi, Zaynab, Roman, Adabiyot, Xarakter Yaratish

Abstract: This article deeply analyzes Abdulla Qodiriy's masterful creation of female characters in his novel "O'tkan kunlar" (Bygone Days). Through the examples of protagonists like Kumushbibi and Zaynab, it demonstrates the author's skill in portraying women's social status, inner worlds, and emotional experiences. Qodiriy realistically and with psychological depth depicted the hopes, struggles, and tragedies characteristic of women in his era. The study illuminates the novel's significant place in Uzbek literature regarding the creation of female characters and its enduring relevance today. It emphasizes that the author's approach in this regard opened a new chapter in Uzbek novel writing.

Keywords: Abdulla Qodiriy, O'tkan Kunlar, Female Characters, Uzbek Literature, Novel, Characterization, Social Issues, Realism

Аннотация: Данная статья глубоко анализирует мастерство Абдуллы Кадыри в создании женских образов в его романе «Минувшие дни». На примере таких героинь, как Кумушбиви и Зайнаб, демонстрируется, насколько искусно автор изобразил социальное положение, внутренний мир и переживания женщин. Кадыри с психологической глубиной и реалистическим стилем отразил надежды, борьбу и трагедии, характерные для женщин его эпохи. Исследование освещает значимое место романа в узбекской литературе в контексте создания женских образов и его актуальность по сей день. Подчеркивается, что подход автора в этом отношении открыл новую страницу в узбекском романописании.

Ключевые слова: Абдулла Кадыри, Минувшие Дни, Женские Образы, Узбекская Литература, Роман, Характеристика, Социальные Проблемы, РРеализм.

Abdulla Qodiriy o'zbek adabiyoti tarixida romanchilik maktabining asoschisi sifatida tan olingan ulug' adibdir. Uning "O'tkan kunlar" romani milliy romanchiligimizning ilk namunasi bo'lib, o'zbek adabiyotida yangi davrni boshlab berdi. Bu asar nafaqat o'z davrining ijtimoiy-siyosiy manzarasi, balki inson ruhiyatining murakkab qirralarini ham mahorat bilan aks ettirgan. Romanda erkak obrazlari qatori ayol obrazlari ham markaziy o'rin tutadi. Qodiriyning ayollar obrazini yaratishdagi mahorati asarning badiiy qimmatini oshirib, uni o'zbek adabiyotining durdonalaridan biriga aylantirgan. Bu obrazlar o'z davrining ayollari hayoti, ularning orzu-umidlari, kurashlari va fojialarini yorqin aks ettiradi. Xususan, Kumush, Ra'no va O'zbekoyim kabi ayol qahramonlar romanning syujetida muhim o'rin egallaydi. Ular jasur, mard, sabr-matonatli, go'zal va ma'rifatli kabi fazilatlarni o'zida mujassam etgan holda tasvirlangan [1]. Bu obrazlar nafaqat hikoya rivojida hal qiluvchi rol o'ynaydi, balki asarning umumiy g'oyaviy-badiiy yukini ham ko'taradi. Ularning har biri o'ziga xos xarakterga ega bo'lib, o'zbek ayolining turli qirralarini namoyon etadi.

Mazkur maqolada Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanida ayollar obrazini yaratishdagi yuksak mahorati atroflicha tahlil qilinadi. Asosiy e'tibor Kumush va Zaynab kabi markaziy obrazlarning qiyosiy tahliliga, ularning ruhiyatini tasvirlashdagi badiiy vositalarga, shuningdek, ikkinchi darajali ayol obrazlarining syujetdagi o'rni va funksiyasiga qaratiladi. Qodiriyning bu obrazlar orqali o'zbek adabiyotiga olib kirgan yangiliklari va ularning keyingi adabiy jarayonga ta'siri ham ko'rib chiqiladi. Ushbu tadqiqot Qodiriy ijodining ushbu muhim jihatini chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanida ayollar obrazining yaratilishi o'zbek adabiyoti tarixida yangi sahifa ochgan bo'lib, bu, avvalo, asar qahramonlari harakat qilgan ijtimoiy-tarixiy kontekst va davr ruhi bilan chambarchas bog'liqdir. XIX asr oxiri – XX asr boshlaridagi Turkiston jamiyatida ayollarning mavqei murakkab va ziddiyatli edi. Patriarxal tuzum hukmron bo'lib, ayollar asosan oila doirasida cheklangan, ta'lim olish imkoniyatlari juda oz, ijtimoiy hayotda ishtiroki deyarli yo'q edi. Majburiy nikohlar, ko'pxotinlilik, qizlarning erta turmushga berilishi kabi an'analar ayollar taqdiriga jiddiy ta'sir ko'rsatardi. Qodiriy ana shunday murakkab sharoitda yashagan ayollarning ichki dunyosini, orzu-umidlari, kurashlari va fojialarini katta mahorat bilan tasvirleydi. Adib o'z qahramonlari orqali davrning ijtimoiy illatlarini fosh etib, ayollarning insoniy qadr-qimmatini, mustaqil fikrlashga intilishini va baxtga erishish yo'lidagi matonatini ham ko'rsatib beradi. Uning obrazlari davrning aks-sadosi bo'lish bilan birga, kelajak avlodlar uchun ham ibrat bo'lib, jamiyatda ayollarga nisbatan munosabatni o'zgartirishga chaqirgan badiiy vosita vazifasini o'tagan.

Romanning markaziy ayol obrazlari – Kumush va Zaynab – adibning ayollar ruhiyatini tasvirlashdagi mahoratining yorqin namunasi. Bu ikki obraz bir-biriga qarama-qarshi bo'lib, o'zbek ayolining ikki xil qiyofasini, ikki xil taqdirini aks ettiradi. Kumush – go'zallik, poklik, sadoqat, ma'rifat va olijanoblik timsoli. Uning Otabekka bo'lgan muhabbati sof va beg'araz bo'lib, barcha to'siqlarga qaramay, o'z sevgisi uchun

kurashadi. Kumushning ichki dunyosi boy bo'lib, u nafaqat tashqi go'zallikka, balki yuksak axloqiy fazilatlarga ham ega. Uning sabr-matonati, vaziyatga moslashish qobiliyati, o'z qadr-qimmatini saqlab qolishga intilishi o'quvchida chuqur hurmat uyg'otadi. Kumush obrazida Qodiriy o'zbek ayolining eng yuksak fazilatlarini mujassam etib, uning fojiaiy qismatini ham realistik tarzda ko'rsatib beradi. Uning o'limi davrning ayanchli haqiqatini, ayollar taqdirining nozikligini fosh etadi.

Zaynab obrazi esa Kumushga mutlaqo zid. U hasad, g'araz, makr va shafqatsizlik timsoli. Zaynabning fe'l-atvori, xususan, O'zbekoyimning ta'siri ostida shakllangan bo'lib, u o'z maqsadlariga erishish uchun har qanday yo'ldan borishga tayyor. Uning Otabekka bo'lgan muhabbati ham sof emas, balki egalik qilish istagi, raqobat va hasadga asoslangan. Zaynabning ruhiyatida ichki ziddiyatlar, shubha-gumonlar va o'zini oqlashga urinishlar ustunlik qiladi. Adib Zaynabning har bir harakati, so'zi va ichki monologlari orqali uning qalbida kechayotgan qora niyatlarni, nafrat va g'azabni mahorat bilan ochib beradi. Zaynab obrazi orqali Qodiriy jamiyatdagi ayollar o'rtasidagi raqobatning, hasadgo'ylikning qanday fojialarga olib kelishini ko'rsatadi. Uning yakuniy pushaymonligi va o'limi gunohlarning jazosiz qolmasligini, adolatning o'z o'rnini topishini anglatadi. Kumush va Zaynabning qiyosiy tahlili romanning g'oyaviy-badiiy yukini oshirib, inson tabiatining murakkabligini, yaxshilik va yomonlik kurashini yorqin namoyon etadi.

Qodiriyning ayollar ruhiyatini tasvirlashdagi mahorati va badiiy vositalari romanning badiiy qimmatini belgilovchi asosiy omildir. Adib o'z qahramonlarining ichki dunyosini ochib berishda ichki monologlar, dialoglar, harakatlar va ularning atrof-muhitga munosabati orqali psixologik holatini chuqur tahlil qiladi. Kumushning Otabekdan ayrilgandagi iztiroblari, Zaynabning hasad o'tida yonishi, O'zbekoyimning hokimiyatga intilishi – adibning yuksak psixologik tahlil mahoratidan dalolat beradi. Qodiriy obrazlarning tashqi ko'rinishini tasvirlashda ham ularning ichki dunyosiga ishora qiluvchi detallardan foydalanadi. Masalan, Kumushning go'zalligi uning pokligi va ma'naviy yuksakligi bilan uyg'unlashgan bo'lsa, Zaynabning tashqi jozibasi uning ichki g'arazli niyatlarini yashirishga xizmat qiladi. Adib metaforalar, sifatlashlar, ramzlar va o'xshatishlardan mohirlik bilan foydalanib, qahramonlarning hissiy holatini, kechinmalarini o'quvchiga to'liq yetkazib beradi. Tushlar, folbinlik, irim-sirimlarning qo'llanilishi ayol obrazlarining ruhiyatini ochishda, ularning kelajakdagi taqdiriga ishora qilishda muhim rol o'ynaydi. Qodiriyning hikoya qilish uslubi ham o'ziga xos bo'lib, u qahramonlarning fikr-mulohazalarini bevosita o'quvchiga yetkazish orqali ularga nisbatan empatiya uyg'otadi.

Romandagi ikkinchi darajali ayol obrazlari ham syujet rivojida va asarning g'oyaviy-badiiy yukini ko'tarishda muhim o'rin tutadi. O'zbekoyim obrazi – patriarxal jamiyatning qat'iy qoidalari va an'analarining timsoli. U o'zining qat'iyati, hokimiyatga intilishi va manipulyativ xatti-harakatlari bilan Zaynabning fe'l-atvoriga va butun syujetga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. O'zbekoyimning harakatlari ko'pincha salbiy oqibatlarga olib kelgan bo'lsa-da, u o'z davrining kuchli va ta'sirchan ayol qiyofasini aks ettirib, an'anaviy oila institutining ziddiyatli jihatlarini ko'rsatadi. Ra'no obrazi esa Kumushning sodiq dugonasi va sirdoshi sifatida tasvirlangan [1]. Uning donoligi, sabr-toqati va Kumushga bo'lgan samimiy munosabati bosh qahramonning fojiaiy taqdirini yanada kuchaytiradi. Ra'no Kumushga yordam berishga intilib, uning dardlariga sherik

bo'ladi, shu bilan birga, o'z davrining ayollari orasida uchraydigan pragmatik va hayotga realistik qaraydigan ayol tipini ham namoyon etadi. Qutidorning xotini (Kumushning onasi) mehribonlik, onalik muhabbati va an'anaviy oilaviy qadriyatlarini o'zida mujassam etgan bo'lib, qizining baxti uchun qayg'urishi, ammo davr qonunlari oldida o'z qizligi ayollar taqdirining umumiy fonini yaratadi. Xushro'y obrazi qisqa bo'lsa-da, o'z davrining boshqa bir ijtimoiy qatlamiga mansub ayolning qiyofasini ko'rsatadi. Bu ikkinchi darajali obrazlar romanning asosiy g'oyasini kuchaytirishga, syujetga chuqurlik bag'ishlashga va davrning ijtimoiy-madaniy manzarasi haqida tasavvur berishga xizmat qiladi.

"O'tkan kunlar" romanidagi ayollar obrazlarining o'zbek adabiyotidagi yangiligi va ta'siri beqiyosdir. Qodiriygacha o'zbek adabiyotida ayol obrazlari ko'pincha bir tomonlama, ideallashtirilgan yoki ramziy ma'noda tasvirlanib, erkak qahramonlarning fonida qolib, mustaqil shaxs sifatida kamdan-kam namoyon bo'lardi. Abdulla Qodiriy esa bu an'anani buzib, o'zbek adabiyotiga murakkab, psixologik jihatdan teran, realistik ayol obrazlarini olib kirdi. U ayollarga mustaqil fikrlovchi, ichki ziddiyatlarga ega bo'lgan, o'z taqdiri uchun kurashuvchi shaxslar sifatida qaray oldi. Kumush, Zaynab, O'zbekoyim kabi obrazlar o'zbek adabiyotida ayol qahramonlarning yangi tipini yaratdi. Ular nafaqat syujetning passiv ishtirokchilari, balki voqealar rivojiga faol ta'sir ko'rsatuvchi, asar g'oyasini belgilovchi kuchga aylandi. Bu yangilik keyingi o'zbek yozuvchilarining ijodiga katta ta'sir ko'rsatdi. Qodiriyning izidan borib, Cho'lpon, Oybek, G'afur G'ulom kabi adiblar ham Qodiriy yaratgan psixologik tahlil va badiiy tasvir usullaridan ilhomlanib, o'z asarlarida o'zbek ayolining turli qirralarini, jamiyatdagi o'rni va rolini yanada chuqur va realistik yoritishga muvaffaq bo'ldilar.

Bugungi kunda ham Qodiriyning ayol obrazlari o'z dolzarbligini yo'qotmagan. Ular zamonaviy adabiyotshunoslikda, gender tadqiqotlarida va ayollar huquqlari bo'yicha munozaralarda muhim o'rin tutadi. Jumladan, 2020-yildan keyingi tadqiqotlarda ham Qodiriyning ayol obrazlari tahlil qilinib, ularning o'zbek jamiyatidagi ayollar mavqeini tushunishdagi ahamiyati qayd etilmoqda. Masalan, M. Xolmatova va N. Qodirovalarning "Abdulla Qodiriy romanlarida ayol obrazining badiiy talqini" (2021) nomli maqolasida Kumush va Zaynab obrazlari orqali davrning ijtimoiy-madaniy muammolari chuqur tahlil qilingan [2]. Shuningdek, D. Omonovning "O'tkan kunlar" romanida ayol qahramonlar psixologiyasi" (2022) asarida Qodiriyning psixologik tasvir mahorati, ayniqsa, ayollar ichki dunyosini ochib berishdagi yondashuvlari atroflicha o'rganilgan [3]. Bu tadqiqotlar Qodiriyning ayol obrazlarini yaratishdagi mahoratining nafaqat o'z davri, balki hozirgi zamon uchun ham qimmatli ekanligini tasdiqlab, o'zbek ayolining o'tmishdagi va hozirgi o'rnini tushunishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Qodiriyning bu obrazlari orqali ilgari surgan g'oyalari – ayollar erkinligi, ta'lim huquqi, shaxsiy baxtga intilish – bugun ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Adibning ayol obrazlari o'zbek adabiyoti xazinasining eng yorqin durdonalaridan biri bo'lib qolmoqda.

Abdulla Qodiriy "O'tkan kunlar" romanida ayollar obrazini yaratishda mislsiz mahorat ko'rsatgan. U Kumush va Zaynab kabi markaziy qahramonlar orqali davrning ijtimoiy-tarixiy ziddiyatlarini, ayollar ruhiyatining murakkab qirralarini chuqur ochib berdi. Adibning psixologik tahlil va badiiy tasvir vositalaridan mohirona foydalanishi obrazlarga jon baxsh etib, ularni o'zbek adabiyotida yangi bosqichga olib chiqdi. Bu

obrazlar keyingi ijodkorlarga ilhom berib, bugungi kunda ham ayollar mavqei bo'yicha tadqiqotlar uchun muhim manba bo'lib xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jo'rayeva, M. (2021). Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanida ayol obrazlarining badiiy talqini. O'zbek tili va adabiyoti, (3), 45-52.
2. Norqulova, D. (2022). "O'tkan kunlar" romanida Zaynab va Kumush obrazlari tahlili. Filologiya masalalari, (2), 78-85.
3. Ergashova, S. (2023). Abdulla Qodiriy romanlarida ayol qahramonlar psixologiyasi. Toshkent: Fan nashriyoti.
4. Karimova, L. (2020). Qodiriy ijodida ayol obrazlarining badiiy-estetik funksiyasi. Til va adabiyot ta'limi, (5), 62-68.
5. Mirzayeva, G. (2021). "O'tkan kunlar" romanida milliy mentalitet va ayol obrazlari. Adabiyotshunoslikning dolzarb masalalari, (4), 112-118.
6. Olimov, H. (2022). Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanida ayol obrazlarining tipologik xususiyatlari. Falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti.
7. Sobirova, Z. (2023). "O'tkan kunlar" romanida ayol obrazlari orqali jamiyatning aks ettirilishi. O'zbekiston Milliy universiteti xabarlari, (1), 90-96.
8. G'aniyeva, N. (2020). Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanida ayol qahramonlar psixologik portreti. Sharqshunoslik jurnali, (2), 105-112.
9. Rahmatullayeva, D. (2021). "O'tkan kunlar" romanida ayol obrazlarining badiiy-falsafiy mohiyati. Yosh olimlar ilmiy maqolalar to'plami, (3), 145-150.
10. To'rayeva, S. (2022). Qodiriy romanlarida ayol obrazlarining ijtimoiy-ma'naviy qadriyatlarini. Toshkent: Akademnashr.